

HET OBJECT VAN DE MAAND

De eerste Limburgse waarneming van de Valse wolfspin

Paul L.Th. Beuk, Natuurhistorisch Museum Maastricht, De Bosquetplein 6-7, 6211 KJ Maastricht, e-mail: paul.beuk@maastricht.nl

Aart P. Noordam, Beukenrode 34, 2317 BH Leiden

Edmond Houtappel, Memorielaan 17, 6226 DB Maastricht

Grote 'loopspinnen' in huis zijn niet ongewoon, sterker nog, we komen ze regelmatig tegen. Bijna altijd zijn dit trechterspinnen uit het geslacht *Tegenaria*, die dan ook terecht huisspinnen worden genoemd. Zeker in de nazomer en herfst gaan de mannetjes van deze spinnen op zoek naar vrouwtjes en worden ze veelvuldig in huis gesignaleerd: op de vloer, tegen de muur of gevangen in wastafel of badkuip. In onze streek komen we deze huisspinnen behalve in huizen ook in schuurtjes, bergingen en zelfs in tuinen tegen. Meer naar het zuiden worden ze in de vrije natuur vaak onder stenen of achter boomschors gevonden, vergelijkbaar met de habitat van de andere *Tegenaria*-soorten in onze streken. Huisspinnen als groep zijn in Nederland algemeen. Andere 'loopspinnen' binnenshuis zijn zeldzamer en het zal dan in bepaalde omstandigheden vooral gaan om verdwaalde wolfspinnen. Maar... er is een nieuweling aan het front, die bij velen kippenvel zal veroorzaken als hij wordt gezien, hoewel het in principe voor ons een onschuldige beestje is.

Een spin in het tuinhuisje

Een telefoontje naar de receptie van het Natuurhistorisch Museum in Maastricht op 16 oktober 2009 over de vondst van een grote spin in een tuinhuisje in de Maastrichtse wijk Scharn werd in

Om het eeuwfeest van het Natuurhistorisch Museum Maastricht extra luister bij te zetten, maken we in 2012 een selectie van aparte, fraaie of anderszins tot de verbeelding sprekende stukken uit de museumcollecties. Het uitgekozen object zal voor de duur van een maand in een wisselvitrine worden geplaatst, met verwijzing naar het hierop betrekking hebbende artikel in het Natuurhistorisch Maandblad van die maand.

eerste instantie dan ook niet als bijzonder aangemerkt. Gaandeweg het gesprek tussen de eerste en derde auteur bleek dat er misschien toch iets meer eer aan deze spin te behalen viel. Het formaat leek te groot voor een huisspin en er was bovendien sprake van een duidelijkere lichaamstekening dan bij huisspinnen gebruikelijk is. Op verzoek werd de spin levend naar het Natuurhistorisch Museum gebracht. Pogingen om het dier een naam te geven faalden aanvankelijk. De Spinnengids (ROBERTS, 1998) deed niet wat van het boek verwacht werd. Daarop werd een aantal foto's gemaakt die naar de tweede auteur werden gestuurd. Deze had daarop geen moeite om de soort te herkennen als de Valse wolfspin (*Zoropsis spinimana*). Het Maastrichtse exemplaar is de derde waarneming van deze soort in Nederland en de eerste uit Limburg.

De Valse wolfspin

De familie van de valse wolfspinnen, Zoropsidae, lijkt op de familie van de wolfspinnen, Lycosidae, maar bij nadere beschouwing is de plaatsing van de ogen anders. De achterste buitenste ogen staan bij de wolfspinnen verder naar achteren en zijn meer aan de zijkant van het kopborststuk geplaatst. De valse wolfspinnen hebben alle ogen op de voorzijde van het kopborststuk staan, hoewel de achterste rij met ogen aan de zijkant wel duidelijk naar achter gebogen is. Het kopborststuk heeft verdonkerde paramediane banden om een licht middenstuk. Het achterlijf bezit een licht- met donkerbruine tekening, met een zwartachtige middenvlek op de voorste helft. Een dergelijke lichaamstekening komt bij de wolfspinnen eigenlijk niet voor. Mocht dit nog niet voldoende zijn, een volwassen Valse wolfspin is veel groter dan een echte wolfspin. Het vrouwtje uit Maastricht heeft een lengte (zonder poten) van ongeveer 18 mm.

Tot op heden is de Valse wolfspin de enige vertegenwoordiger van de familie in de noordelijke delen van Europa. De meest dichtbij voorkomende verwant is *Zoropsis media* in Frankrijk, maar die is kleiner en heeft meer egaal gekleurde poten.

Net als andere jachtspinnen bouwt de Valse wolfspin geen web. Alleen voor het beschermen van de eieren wordt een spinsel gemaakt. Zodra het vrouwtje een eicoon heeft geproduceerd, blijft ze deze bewaken tot de jongen in het late voorjaar en de vroege zomer uitkomen. Aan het einde van het seizoen zijn de dieren al geslachtsrijp. Tot voor kort was niet veel bekend over de voedingsgewoonten van de Valse wolfspin, maar inmiddels is bekend dat de soort in ieder geval agressief op jacht gaat naar andere grote spinnen en dat die echt voor hem te vrezen hebben (BELLMANN, 2011).

FIGUUR 1

De Valse wolfspin, *Zoropsis spinimana*, gevonden in Maastricht op 16 oktober 2011 (collectie NHMM) (foto: Paul L.Th. Beuk).

Verspreiding

De Valse wolfsspinn is van mediterrane oorsprong. Gedurende de laatste twintig jaar heeft de soort zich steeds verder naar het noorden verspreid, zoals blijkt uit waarnemingen uit Oostenrijk (THALER & KNOFLACH, 1998), Zwitserland (HÄNGGI, 2003), Duitsland (HÄNGGI & BOLZERN, 2006) en België (LAMBEETS *et al.*, 2007). In hetzelfde jaar dat de soort voor het eerst als exoot in België werd gemeld, werd ook de eerste vondst in Nederland gedaan. VAN HELSDINGEN (2007) meldde de vondst van een vrouwtje in een schuur in Utrecht naar aanleiding van de plaatsing van foto's op het internet (NIEUWENHUY, 2007). Een volgende publicatie over een Nederlands exemplaar betrof de vondst van een mannetje in een squashbaan in Amsterdam (IJLAND, 2010). Bij het tweede exemplaar werd er vanuit gegaan dat de soort zich op een natuurlijke wijze in Nederland had gevestigd maar bij het eerste exemplaar stelde VAN HELSDINGEN (2007) nog dat het niet duidelijk was of de areaaluitbreiding uit eigen beweging optrad of via transport door de mens. Dat het laatste zeker tot de mogelijkheid behoort, blijkt uit de vestiging van deze soort in Californië in de Verenigde Staten (GRISWOLD & UBICK, 2001). Het feit dat de soort eigenlijk pas in de laatste 20 jaar zijn areaal uitbreidt naar het noorden zou kunnen suggereren dat het in Europa voor een groot deel handelt om een uitbreiding op eigen kracht, mogelijk als een gevolg van klimaatsverandering. De kans is groot dat de uitbreiding van het areaal veel eerder zou hebben plaats gevonden als de mens daar verantwoordelijk voor zou zijn.

Literatuur

- BELLMANN, H., 2011. Spinnen van Europa. Tirion Natuur, Utrecht.
- GRISWOLD, C.E. & D. UBICK, 2001. Zoropsidae: a spider family newly introduced to the USA (Araneae, Entelegynae, Lycosoidea). *Journal of Arachnology* 29(1):111-113.
- HÄNGGI, A., 2003. Nachträge zum "Katalog der Schweizerischen Spinnen"-3. Neunachweise von 1999 bis 2002 und Nachweise synanthroper Spinnen. *Arachnologische Mitteilungen* 26:36-54.
- HÄNGGI, A. & A. BOLZERN, 2006. *Zoropsis spinimana* (Araneae: Zoropsidae) neu für Deutschland. *Arachnologische Mitteilungen* 32:8-10.
- HELSDINGEN, P.J. VAN, 2007. Van het exotenfront. *Nieuwsbrief SPINED* 23:36.
- LAMBEETS, K., R. BOSMANS & D. BONTE, 2007. Two exotic spider species (Araneae), *Zoropsis spinimana* (Zoropsidae) and *Saitis barbipes* (Salticidae), recently found in the inner city of Ghent (Belgium). *Nieuwsbrief van de Belgische Arachnologische Vereniging* 22 (2):55-60.
- NIEUWENHUY, E., 2007. Ground spiders. Family Zoropsidae. 25 april 2007. 12 december 2011. <http://ednieuw.home.xs4all.nl/Spiders/Zoropsidae/Zoropsidae.htm>.
- ROBERTS, M.J., 1998. Spinnengids. Tirion, Baarn.
- THALER, K. & B. KNOFLACH, 1998. *Zoropsis spinimana* (Dufour), eine für Österreich neue Adventivart (Araneae, Zoropsidae). – Berichte des Naturwissenschaftlich-Medizinischen Vereins in Innsbruck 85:173-185.
- IJLAND, S., 2010. *Zoropsis spinimana* (Dufour) voor de tweede keer in Nederland gevonden (Araneae, Zoropsidae). *Nieuwsbrief SPINED* 29:2-3.

BOEKBESPREKINGEN

IDENTIFICATION KEYS TO THE MICROLEPIDOPTERA OF THE NETHERLANDS

Determineertabellen voor de Kleine vlinders van Nederland

J.H. KUCHLEIN & L.E.J. BOT, 2010. Stichting TINEA, Wageningen/KNMV Uitgeverij, Zeist. Gebonden, 414 pagina's. ISBN 978 90 5011 341 0. Prijs € 59,95. Verkrijgbaar via de boekhandel.

Als enthousiast deelnemer aan het Genootschapsproject waarbij gedurende vijf jaar grote nacht-

vlinders in de achtertuin op licht worden gevangen, is het verleidelijk om niet alleen deze macro's, maar ook allerlei andere vangsten onder de loep te nemen. De kleine nachtvlinders, met een voorvleugellengte tot ongeveer een centimeter, zijn dan een logische keuze. Daarbij is het interessant om dit nieuwe naslagwerk van Kuchlein en Bot een vangseizoen lang op zijn bruikbaarheid als hulpmiddel bij de determinatie te testen. Het boek is zeer schematisch van aard. Het start met een korte inleiding in zowel Engels als Nederlands, waarin de auteurs zeer beknopt de opzet van hun monnikenwerk schetsen. Vervolgens volgt een broodnodige glossary, met daarbij enkele figuren, waarin in het boek gebruikte vaktermen in het Engels worden uitgelegd. Een goede kennis van deze taal is onontbeerlijk om de vaak zeer specialistische termen goed op waarde te kunnen schatten. In 80 pagina's worden daarna actuele lijsten gegeven van alle in Nederland voorkomende microlepidoptera (1427 soorten), zowel met wetenschappelijke als Nederlandse naam. De bulk van het boek wordt

gevormd door de determinatietabellen. Bepaling van de families is zowel met een Nederlandse als een Engelse tabel (inclusief enkele figuren) mogelijk; soortbepaling zal vervolgens geheel met hulp van een Engelse tabel moeten gebeuren, waarin figuren geheel ontbreken. Overigens is het logisch dat dit boek tweetalig is opgezet. Er zijn weinig Europese determinatietabellen van deze groep beschikbaar en het is nauwelijks zinvol om zo'n dure uitgave slechts voor het kleine aantal Nederlandse microlepidoptologen te maken.

Hoe werkt dit nu in de praktijk? Bij het nachtvlinderproject worden de diertjes levend gevangen. De determinatietabellen in het hier besproken boek zijn echter gebaseerd op kenmerken die zijn vastgesteld aan verzamelde en opgespannen vlindertjes. Een zeer groot aantal van deze opgeprikte micro's is te bekijken op de website van de Stichting TINEA (www.kleinevlinders.nl) en die is broodnodig bij de herkenning. Zulke vlinders zien er immers wat betreft vorm veelal anders uit dan exemplaren die nog kunnen rondfladderen. Bij de

determinatie van levend materiaal gebruikte ik het boek daarom altijd als sluitpost en controlemiddel. Op de website www.microlepidoptera.nl staan vele afbeeldingen van de algemenere kleine vlinders in hun natuurlijke vorm. Met een beetje puzzelen en opgebouwde kennis van de diverse families van micro's was via die gegevensbron vaak een basis voor herkenning te leggen. Dit lukte vrijwel nooit met de door mij als zeer ingewikkeld beschouwde tabellen. Daarbij zijn de kenmerkende verschillen tussen diverse soorten niet altijd even eenduidig, wat het herkenningsproces niet vereenvoudigt. Natuurlijk is het ook een feit dat determinatie van deze kleine soorten vaak priegelwerk is, waarbij het kan voorkomen dat herkenning van levende vlinders vaak simpelweg zeer moeilijk tot onmogelijk is. Toch blijkt uit onderzoek aan de macro's dat niet alle vangsten hoeven te worden gedood om tot een sluitende determinatie te komen. Goede illustraties in kleur in een handzaam (Nederlands) boek vormen voor die groep een ideale bron van kennis, die nu leidt tot een enorme toename van de